

Klar for eldrebølgen? Omsorgspolitik og ny teknologi

Sammendrag

Eldrebølgen krever omlegging av dagens omsorgstjenester

Innen 2035 blir det dobbelt så mange innbyggere i Norge over 80 år. Eldrebølgen vil øke befolkningens behov for helse- og omsorgstjenester, samtidig som tilgangen på arbeidskraft vil være knapp. Ny teknologi kan forbedre kvaliteten og øke produktiviteten i omsorgstjenestene. Likevel har regjeringen ingen føringer, støtteordninger eller andre insentiver for å øke bruken av hjemmebasert omsorgsteknologi for en nødvendig modernisering av tjenestene.

Omsorgsteknologi bør tilbys alle brukere

De aller fleste vil bo hjemme. Omsorgsteknologi kan bidra til dette. Alle hjemmeboende omsorgsmottakere bør få tilbud om smarthusløsninger som en del av omsorgstilbudet. I tillegg må det åpnes opp for økt bruk av sporingsløsninger for demente pasienter. Behandling og omsorg for mennesker med kroniske sykdommer kan i større grad flyttes hjem ved hjelp av ny teknologi. Regjeringen må avsette minst 1,1 mrd kroner frem mot 2015 til målrettede tiltak for god innføring av teknologi i kommunale omsorgstjenester.

Kompetansen om omsorgsteknologi må løftes

Kommunene mangler kunnskap om omsorgsteknologi. Et nasjonalt kompetansesenter for omsorgsteknologi vil være nødvendig for å lykkes. I tillegg må omsorgsteknologi inn i rammeplanene i alle helseutdannelse, og det må opprettes en sertifiseringsordning for leverandører og installatører av omsorgsteknologi.

Norge trenger en innovasjonspolitik for omsorgssektoren

Det er i dag liten grad av innovasjon i omsorgstjenestene. Det må stilles krav om innovasjon i omsorgssektoren på lik linje med innovasjonskravene til de regionale helseforetakene. Norge har allerede vellykkede modeller for offentlig tilrettelagt innovasjon som kan overføres til omsorgssektoren. Det bør også innføres krav om brukerrettet innovasjon i offentlig støttede utviklingsprosjekter for omsorgssektoren.

En demografisk utfordring

I følge Perspektivmeldingen kan vi med dagens omsorgspraksis få behov for å mer enn tredoble antall stillinger i omsorgssektoren frem mot 2060. Dette innebærer en økning på over 230.000 nye årsverk. Samtidig blir det færre arbeidstakere per pensjonist, fra nesten 5 i 2010 til rundt 3 i 2050.

Tallene forteller at det er nødvendig å endre helse- og omsorgstjenestene for å kunne tilby gode tjenester også i fremtiden.

Omsorgsteknologi gir muligheter

De fleste eldre bor hjemme eller i omsorgsbolig. I følge Helsedirektoratet er det slik de fleste eldre ønsker å bo hjemme, så sant de har trygghet og tillit til at de får nødvendig hjelp når det trengs. Likevel føres ingen konkret politikk om å ta i bruk ny teknologi for å oppnå at flere kan bo hjemme.

De nye eldre vil i følge NOVA være en ressurssterk generasjon. Stadig flere vil ha god helse, god personlig økonomi og høy utdanning. Norske kvinner over 55 år ligger på Europa-toppen i bruk

Fra rådet til tinget

Klar for eldrebølgen?

Omsorgspolitik og ny teknologi

av ny teknologi. Norge har et godt utgangspunkt med en teknologivant befolkning.

Omsorgsteknologi vil bli viktigere både for friske og syke eldre i fremtiden (se boks). Muligheten til å bo hjemme kan forlenges, man kan få bedre oppfølging og behandling av kroniske sykdommer hjemmefra, rehabilitering kan skje hjemme, og man kan få nødvendig helsehjelp på reise. Sporingsteknologi kan gi demente pasienter sikkerhet og frihet til å bevege seg utenfor hjemmet. Dessuten kan internett styrke eldres muligheter til å delta i samfunnet, kommunisere med helsevesenet og bruke nye sosiale fora.

Teknologier som smarthus eller sporingsløsninger kan også avlaste og støtte pårørende i deres omsorgsarbeid. Ikke minst kan administrativ teknologi hjelpe helsepersonell til å utføre en bedre og mer effektiv jobb, der mer tid kan brukes til pasientkontakt og helsefaglige oppgaver.

Norge mangler ambisjoner

På tross av at de norske ambisjonene om å bruke teknologi i omsorgstjenestene var høye på nittitallet, er omsorgsteknologi nesten ikke i bruk i norske kommuner i dag, med unntak av administrativ teknologi og trygghetsalarmer.

Stortingsmelding 25 (2005-2006) påpeker muligheter ved bruk av omsorgsteknologi for hjemmeboende omsorgstrengende. Dette er imidlertid ikke fulgt opp i regjeringens "Omsorgsplan 2015".

Ansvaret for integrering av ny teknologi ligger i hver enkelt kommune. I motsetning til andre land i Europa har ikke Norge noen nasjonal strategi som stimulerer eller anbefaler hvordan kommunene skal forholde seg til bruk av omsorgsteknologi.

Omsorgsteknologi

Med "omsorgsteknologi" menes her IKT-baserte løsninger til bruk i omsorgstjenestene.

Kroppssensorer eller biosensorer kan brukes til å overvåke helsetilstand. Måling og evaluering av f. eks. hjerterytme, lungekapasitet eller blodverdier, kan øke kronikeres mulighet for hjemmebasert behandling, medisinerer eller automatisk tilkalling av akutt hjelp.

Smarthusteknologi er teknologier installert i boliger. De kan brukes til å overvåke, varsle og utføre handlinger etter valgte kriterier. En smarthusinstallasjon kan f.eks. styre lys, varme, dører og vinduer og varsle fall, brann eller vannlekkasjer.

Sporingsteknologi er utstyr som kan beregne og opplyse om geografisk posisjon. I dag finnes f. eks. GPS-løsninger som kan bæres på kroppen, festes på en rullator eller liknende, til nytte for personer med svekket orienteringsevne samt for deres omsorgsansvarlige.

Automatiserte maskiner eller roboter kan bidra til å løse praktiske oppgaver i hjemmet - som rengjøring, personlig service og hygiene, funksjonsstøtte og rehabiliteringshjelp. I tillegg finnes sosiale roboter for underholdning og stimuli.

Administrativ teknologi er datasystemer som kan brukes til å forbedre arbeidsflyt med tids- og funksjonsplanlegging, forenkle samhandling mellom ulike aktører, tilgjengeliggjøre og sammenstille informasjon. Bruk av bærbare enheter muliggjør økt mobilitet.

Skottlands strategi "Seizing the Opportunity: Telecare Strategy 2008-2010" satser målrettet på innføring av hjemmebasert omsorgsteknologi, og legger til grunn at dette skal bli normen for omsorgstjenestene innen 2015. Både opplevd kvalitet hos brukeren og økonomiske innsparinger er viktige hensyn.

Den danske regjeringen har avsatt 3 milliarder danske kroner i perioden 2009-2015 til økt bruk av "arbeidskraftbesparende teknologi og nye arbeids- og organisationsformer". Strategien har klare økonomiske mål om å effektivisere kommunal tjenesteyting, samt bedre kvaliteten på tjenestene.

England investerte i overkant av 900 millioner kroner (80 mill £) i perioden 2006-2008 i "telecare" prosjekter. I tillegg fastslår den nye "Carers' Strategy" at omsorgsteknologi kan gi pårørende god støtte i en krevende hverdag.

En nasjonal strategi for omsorgsteknologi

Regjeringen bør utvide sin "Omsorgsplan 2015" med en strategi for innføring av omsorgsteknologi i kommunale tjenester. I strategien bør følgende tiltak inngå:

Trygghetspakke til alle omsorgsmottakere

Alle brukere av omsorgstjenester i alle kommuner bør få tilbud om en "Trygghetspakke". Denne skal være et sett av ulike omsorgsteknologier installert i hjemmet eller båret av brukeren. Tilbudet må være frivillig og knyttet til brukerens behov. Følgende løsninger kan inngå i pakken; fallsensor, medisineringsautomat, dørkontroll, samt temperatur-, røyk- og vannvarslingsløsninger. I tillegg bør pakken inkludere sporingsløsninger for demente pasienter, samt oppfølging av mennesker med kroniske sykdommer hjemmefra via kroppssensorer og IKT-løsninger.

Krav til kommunene

For å integrere omsorgsteknologi i kommunale omsorgstjenester, bør kommunene pålegges to krav:

1. Alle nye omsorgsboliger og sykehjem må bygges med infrastruktur for smarthusteknologi.
2. Kommunene må kunne håndtere meldinger og automatiske alarmer som sendes fra boliger og fra personer som benytter omsorgsteknologi.

Behov for pilotkommuner

Trygghetspakken bør utprøves raskt, så den nasjonale ordningen kan være på plass innen 2015. Det anbefales å raskt igangsette pilotprosjekter bygget opp à la Helse- og omsorgsdepartementets kommunale "Fyrtårnsprosjekter".

Investeringsstøtte

Det bør opprettes en egen *investeringsstøtte* for å fremme hjemmebasert omsorgsteknologi.

Ordningen kan baseres på samme modell som dagens "Tilskuddsordning til bygging og fornying av sykehjem og omsorgsboliger", forvaltet av Husbanken. Ordningen bør kunne dekke utgifter både for infrastruktur og for enkeltløsninger tilknyttet trygghetspakken.

Behov for økt kompetanse

Kompetansesenter

For å sikre en god innføring av omsorgsteknologi i de enkelte kommunene, trenger vi å samle erfaringer og tilby kompetanse om de nye løsningene. Norge trenger derfor et nasjonalt kompetansesenter som kan rådggi kommunene om anskaffelse og bruk av omsorgsteknologi. Kompetansesenteret bør opprettes som en selvstendig enhet, men samarbeide med relevante fagmiljøer innen kommunesektoren, forskning og utvikling.

Omsorgsteknologi i helseutdannelsene

Bruk av omsorgsteknologi bør inn i rammeplanene i alle helseutdannelser, på en slik måte at verktøyene bli integrert i undervisningen og praksisarbeidet.

Sertifisering av leverandører

Det bør opprettes en ordning med sertifisering av leverandører og installatører for å sikre at disse har tilstrekkelig kompetanse om omsorgstjenestenes behov og forutsetninger og dermed er kvalifisert til å tilpasse løsningene til aktuelle brukere og bruksmiljø.

Etisk og forsvarlig bruk av ny teknologi

Bruk av omsorgsteknologier kan gi uønskede konsekvenser. Det er fare for at teknologibruk kan gi økt ensomhet dersom det medfører at menneskelig kontakt reduseres. Dersom man ikke mestrer eller forstår løsningene kan man føle seg fremmedgjort i eget liv, eller i egen bolig.

Hensikten med å bruke omsorgsteknologi må være å gi en bedre og mer målrettet omsorg. Bruk av teknologi knyttet til kropp eller hjem må være frivillig. Brukermedvirkning og medbestemmelse må være grunnlaget i tjenesteutviklingen. Det trengs kontinuerlig vurdering av hva som er klok teknologibruk for den enkelte og for omsorgstjenestene.

Personvern — en forutsetning for tillitt

Personvernet trues når det blir for mange ulike registreringer av samme person, når store data-mengder skal sendes og lagres, og når flere skal ha tilgang til sensitiv personinformasjon.

For å ta hensyn til personvernet ved bruk av omsorgsteknologi, trengs gode rutiner om hva slags registreringer som skal tillates, i hvilket omfang, samt kjøreregler for forsvarlig håndtering av store sensitive datamengder.

Kommunene må derfor gjennomføre en konsekvensvurdering for personvern ved anskaffelser av omsorgsteknologi. Dette innebærer bl.a. en vurdering av loggsystemer, lagrings- og sletterutiner, muligheter og begrensninger for fjernstyring.

Forespørsel om samtykke

En del omsorgstrengende har nedsatt eller manglende samtykkekompetanse. Ofte er man redd for å ta i bruk nye løsninger til disse pasientene. For å kunne møte denne voksende gruppens behov og ønsker, foreslås det å innføre en frivillig ordning for alle over 65 år der man forespør om samtykke til bruk av omsorgsteknologi. Slik kan man før personen eventuelt får redusert samtykkekompetanse, ha visshet om hvilket standpunkt vedkommende har til bruk av utvalgte teknologier. Forespørsel om samtykke kan utføres av fastlegene.

Sats på innovasjon

Innovasjonskrav til omsorgsaktørene

I Norge foregår det i dag lite innovasjon i omsorgssektoren, på tross av stort behov for nytenkning og raskt voksende markeder for omsorgsteknologi. Det bør innføres klare krav til innovasjon for aktørene i omsorgssektoren i tråd med gjeldende krav om "behovsdrevet innovasjon" for de regionale helseforetakene.

Tilrettelegg med gode innovasjonsmodeller

Det offentlige bør tilrettelegge for økt grad av innovasjon gjennom fungerende modeller som Idépoliklinikken ved Ullevål sykehus, Norsk Designråds rådgivningstjeneste eller IT-Funk-programmet i Forskningsrådet.

Redaksjon

Åse Kari Haugeto, Tore Tennøe

Abonnement

post@teknologiradet.no

Alle utgaver av *Fra rådet til tinget* kan leses på

www.teknologiradet.no

Brukerrettet innovasjon

Brukerrettet innovasjon må være et krav ved offentlig støttet teknologiutvikling for omsorgssektoren. Mangel på brukervennlighet er en stadig tilbakevendende utfordring ved innføring av teknologi i denne sektoren.

EU som partner i forskning og innovasjon

I EU satses det stort på forskning og utvikling av omsorgsteknologi. En nasjonal strategi i Norge må sørge for at vi nyttiggjør oss resultatene fra EU-prosjektene. Dette kan være et ansvarsområde for det foreslåtte kompetansesenteret.

1,1 milliarder frem til 2015

Vi har ennå mulighet til å ruste opp omsorgssektoren før den virkelige behovsveksten setter inn. Teknologirådet har beregnet at det trengs friske statlige bevilgninger på minst 1,1 mrd kroner i perioden frem mot 2015. Dette inkluderer investeringsstøtte for kommunene, støtte til pilotprosjekter, kompetansesenter, teknologi i helseutdanninger, samt innovasjon.

Teknologirådets ekspertgruppe for dette arbeidet består av Astrid Nøklebye Heiberg (tidl. leder av Statens seniorråd), Sidsel Bjørneby (GERIA, Oslo kommune), Kåre Hagen (BI), Siri Bjørvig (Nasjonalt senter for telemedisin), Evy-Anni Evensen (Lyngdal kommune), Christoffer Ellingsen (Medinnova), og Åse Kari Haugeto (prosjektleder, Teknologirådet). Gruppen har også bidratt til rådets rapport "Fremtidens Alderdom og ny teknologi", 2009.

Teknologirådet er et uavhengig, rådgivende organ for teknologivurdering. Det ble opprettet ved kgl. res. 30.april 1999 etter initiativ fra Stortinget. "Fra rådet til tinget" utgis av Teknologirådets sekretariat.